

Szanyi Miklós: A versenyképesség javítása együttműködéssel. Regionális klaszterek

Napvilág Kiadó, Budapest, 2008, 200 oldal + 32 oldal melléklet

Szanyi Miklós könyve túl azon, hogy a klaszterekről és azok szervezésének gyakorlati tapasztalatairól szól, felhívja a figyelmet arra a szükséges szemléletváltásra, amely Magyarországon elengedhetetlen feltétele a klaszterek kialakulásának. Az egyes vállalkozók, illetve kis- és közepes méretű cégek versenyképessége önerőből, összefogás nélkül nem tartható fenn. A fejlődéshez szükséges anyagi és szellemi teljesítményt csak együttműködéssel lehet elérni. Ha hiányzik a jól működő üzleti szektor, akkor a társadalom többi intézménye sem lehet sikeres – állapítja meg a szerző könyvében. A fejlődés legfontosabb feltétele helyi és regionális szinten is az együttműködés, aminek során klaszterek jönnek létre.

A közgazdasági szakirodalomban a klaszter számos – többségében hasonló – definíciójával találkozhatunk. Szanyi Miklós a Porter-féle általános klaszterfogalmat¹ használja, amelyet a későbbi szakirodalmi források többféleképpen értelmeztek. A Porter definíciójához képest szűkebb meghatározásokat csak mint lehetséges értelmezéseket tárgyalja a szerző.

A könyv ahhoz a konzervatív állásponthez ragaszkodik, amely szerint a versenyre adható egyik válaszlehetőség a regionális összefogás, amelynek fontos eleme a klaszter. *Sölvell és szerzőtársai* [2003] szerint a tudásgenerálás és -átadást az innovációt segítő megállapodások dinamikus rendszere adja. Szanyi Miklós kiemeli, hogy ez csak a fejlett országokban és csúcstechnológiai ágazatokban működő klaszterekre igaz. A hagyományos és dinamikus klaszterek gazdasági szerepe eltérő, így támogatásuk is eltérő eszközöket igényel. A hagyományos klaszterek nem feltétlenül válnak innovációorientált, dinamikus klaszterekké. A hasonló vagy kiegészítő tevékenységet végző vállalkozások regionális tömörülése általában hosszú folyamat eredménye. A klaszterek lényegét és innovatív tartalmát abban látja a szerző, hogy az egymástól független létezés az együttműködés váltja fel.

Az 1990-es évek elejétől egyre több ország igyekezett elősegíteni a klaszterek fejlődését, sok esetben a klaszterek felülről történő megszervezésével. A sikerek mellett számos kudarc is bekövetkezett: főlegesen támogattak például olyan tevékenységeket, amelyek nem voltak alkalmasak a klaszteresedésre. Olyan helyen nem érdemes klasztereket kialakítani, ahol nincsenek meg kellő számban a klaszterhez szükséges szereplők: elsősorban a vállalatok és az oktatási intézmények. Gondot okozhat továbbá, ha a klaszterek résztvevői nem képesek érdekeiket érvényesíteni. A 2007 végén induló Pólus Programot már ezeknek a sikertelen tapasztalatoknak a figyelembevételével alakították ki.² A klaszterfejlesztés-

¹ Ebben a megfogalmazásban a klaszter nem más, mint „valamely tevékenységi terület egymással együttműködő, de egymással versenyben is álló, egymáshoz kapcsolódó vállalatainak, specializált beszállítóinak és szolgáltatóinak térbeli koncentrációi, valamint a hozzájuk kapcsolódó iparágak cégei és más társult intézmények (például egyetemek, ügynökségek, kamarák)” (14. o.).

² A Pólus Program a kormány által elfogadott zászlóshajó program, amely a kormányzat gazdaságfejlesztési koncepciójának keretében a komoly, innovációs és exportpotenciállal rendelkező klaszterek, valamint a pólusvárosokban a vállalkozási környezetet fejlesztő beruházások támogatásán keresztül a nemzetközi versenyképesség növelését tűzi ki célul (Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, http://www.nfu.hu/polus_program_osszefoglalo).

A régiók 2008. május végén hirdették meg a regionális operatív programokban az alakuló és fejlődő klaszterekre vonatkozó támogatási rendszereket. Klaszterszervezet megalapítására és a működés finanszírozására igényelhetek forrásokat a magukat klaszternek definiáló együttműködő hálózatok. A klasztertámogatásnak ebben az első

re szánt programokban tájékoztató kampányokat kell folytatni a pályázati lehetőségekről, amelynek során tisztázni kell az érintettekkel a klaszterek lényegét. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a klaszter tagjai sokszor nincsenek tisztában annak működésével, így nem tudják elkezdni a programokat, mert nem alakul ki a tagok vagy akár a versenytársak közötti kölcsönös bizalmon alapuló együttműködés (Szanyi [2008] 8. o.). Könnyebb ott létrehozni klasztert, ahol már elkezdődött az együttműködés szervezése. A klaszterszervezésben fontos szem előtt tartani, hogy a klaszter jól illeszkedjen az üzleti környezethez és a regionális fejlesztési tervekhez, annak érdekében, hogy támogatások igénybevételére lehetősége legyen. A klaszterek sikere azon múlik, hogy a bennük működő partnerek mennyire képesek érdekeiket érvényesíteni a klaszteren belül, amely érdekek nemcsak a klaszter révén elnyerhető támogatások megszerzésére irányulnak.

Különböző klaszterek különböző menedzsmentmódszereket igényelnek, ezért nem lehet konkrét receptet kínálni azok szervezésére vonatkozóan. A szerző inkább arra törekszik, hogy rendszerezze a klaszterszervezetek vezetésével kapcsolatos ismereteket. Egy folyamatra segítségével (CLOE [2006] 9. o.) felsorolja a főbb lépéseket a szervezet létrehozásától a főbb működési területek kijelöléséig. A klaszterszervezet sikere az alapos előkészítésen is múlik, ezért a megvalósíthatósági tanulmányt az érintettekkel mindig meg kell vitatni. Az előkészítő tevékenységek során fel kell tárni a klaszteresedés lehetséges területét, a folyamatban részt vevők körét, ezek fejlesztési igényeit, elkötelezettségük mértékét, majd ezt követi a formális szervezet kialakítása. Magyarországon az alapítók általában az adózási szabályokhoz és a pályázati körülményekhez legjobban illeszkedő szervezeti formát választanak. Ezt a kérdést a szerző meglátása szerint a menedzsment egy része az indokoltnál nagyobb súllyal kezeli. Felveti, hogy igény lenne a magyar törvényi szabályozás részéről egy speciálisan klaszterek számára alkalmas szervezeti megoldásra.

A tevékenységi kör meghatározása a tagok toborzása, a szervezeti keretek átgondolása, valamint a személyi feltételek biztosítása után a klaszterszervezet alapításának további feladata a finanszírozás kérdése. Magyarországon akkor vált tömegessé a klaszteralapítás, amikor annak működési költségeihez valamilyen kormányzati forrást megnyitottak. A legfőbb probléma a magyar klaszterekben, hogy más formái a finanszírozásnak nem valósultak meg: a kudarcok oka legtöbbször az volt, hogy az alternatív finanszírozási lehetőségeket nem használták ki, ami pénzügyi instabilitáshoz és rossz működéshez vezetett. A szerző megállapítása szerint három év alatt egy klaszternek el kell érnie a finanszírozás szempontjából megfelelő kritikus tömeget. Ha ez nem történik meg, indokolatlan a klaszter további fenntartása és állami támogatása. A szerző felhívja a figyelmet, hogy a közösségi finanszírozás mértékét célszerű fokozatosan csökkenteni. Egy bizonyos idő után a klasztereknek pénzügyileg önállóvá kell válniuk: az alapvető működéshez szükséges pénzt a menedzsment által nyújtott professzionális szolgáltatásokból, valamint a tagdíjakból származó saját bevételekkel kell fedezniük. A fejlődő klaszter fő célja a kritikus tömeg elérése. A lehetséges belépőket, köztük főleg a kisvállalatokat, elriaszthatja a magas tagsági díj, ezért azt nem szabad túl magasra szabni. Ha a cél a régió és a tagok globális versenyben való versenyképességének javítása, célszerű nemzetközi nagyvállalatokat is bevonni.

Az innováció szempontjából fontos a kutatóhelyek és a felsőoktatás bekapcsolása a klaszterbe. A szerző szerint Magyarországon a technológiatranszfer és a tudásátadás sok magyar vállalkozás számára lehet versenyképesség-javító tényező. A fejlettebb országokban a versenyképességet a kutatóhelyek, a vállalatok és az oktatási intézmények együtt-

fázisában a régiók által definiált, kiemelt gazdasági fejlesztési területeken szerveződő klasztereket részesítették előnyben. A második fázisban a gazdaságpolitika az innovatív klasztereket támogatta, középpontban a dinamikus klaszterek álltak. A Pólus Program lényege, hogy az ország területén viszonylag egyenletes eloszlásban jelentős innovációs tevékenységet végző növekedési csomópontok jöjjenek létre.

működése révén tudják hosszú távon biztosítani. A szerző által említett külföldi esettanulmányok tanulsága szerint a klaszterek kialakításának első időszakában az egyik fő feladat a tagság közti bizalom kiépítése és a társadalmi tőke fejlesztése. Az átalakuló országokban ennek a tevékenységnek az első helyen kell állnia. Az innovációnak³ kiemelkedő jelentősége van a hosszú távú versenyképesség szempontjából. A klasztereknek támogatniuk kell az innovációt, aminek egyik feltétele, hogy rendelkezzenek a stratégiai együttműködés kialakításához szükséges belső társadalmi tőkével.

2000 után az Európai Unió költségvetésében az innovatív klaszterek támogatása kiemelt figyelmet kapott. A vezető országok innovációs gyakorlata szerint támogatni kell az egymás közelébe épült innovációs szereplők közti együttműködéseket, annak érdekében, hogy felvehessék a versenyt a multinacionális cégekkel, vagy képesek legyenek hatékonyan együttműködni velük. Az Európai Klaszter Memorandum 2007. július 12-ei írása (*ECO* [2007]) fejt ki ennek az elképzelésnek a részleteit, amelyet tartalmaz az Új Magyarország Fejlesztési Terv és a már említett Pólus Program is. A szerző szerint a klaszterek alkalmasak az innováció élénkítésére, azonban nem szabad csupán ettől várni az európai innovációs deficit megszűnését.

Azáltal, hogy a gazdaságpolitika ösztönzi a klaszterek kialakítását, a régiók és nemzetek versenyképességének növekedést segíti elő. A klaszter javíthatja a régió, illetve az ország tőkevonzó képességét. Léteznek olyan iparágak, amelyek csak a fejlett országok legigényesebb piacainak meghódítása révén képesek fennmaradni. Ennek megvalósítását a jól működő klaszterek jelentősen támogathatják.

A könyv olvasása közben gyakran találkozhatunk a magyar üzleti világban tapasztalható pesszimizmus, rövid távú szemlélet és bizalmatlanság bírálatával. A könyv legfőbb célja, hogy meggyőzze a gazdaság szereplőit az összefogás szükségességéről, valamint az ehhez hiányzó feltételek egyre sürgetőbb kialakításáról. A szerző gondolatai, kritikai megjegyzései és javaslatai minden fejezetben megjelennek. Nem receptet kínál a sikeres klaszter létrehozására, hanem sémákat vázol fel, amelyek segítségül szolgálhatnak a klaszterszervezéssel foglalkozó szakemberek számára. A gyakorlati alkalmazást segíti a mellékletben található klaszterterképek készítéséhez használt „mobil klaszter” besorolás, valamint a kötet végén szereplő magyarországi klaszterterképek jegyzéke iparágankénti bontásban, 1998–2005 közötti időszakra vetítve.

Kovács Bernadett

Hivatkozások

- CLOE [2006]: Cluster Management Guide. Guidelines for the Cluster Development and Management of Cluster Initiatives. Cluster Linked over Europe Program. www.clusterforum.org.
- ECO [2007]: The European Cluster Memorandum. Promoting European Innovation through Clusters. Centre for Strategy and Competitiveness. European Cluster Observatory, Brüsszel.
- SÖLVELL, Ö.–LINDQUIST, G.–KETELS, C. [2003]: The Cluster Initiative Greenbook. Ivory Tower AB, Stockholm.
- SZANYI MIKLÓS [2008]: Klaszterekről a pólusprogram kapcsán. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Kihívások, No. 191.

³ A szerző itt innováción a Schumpeter alapján szélesebben értelmezett fogalmat érti, amely minden, a bevezetője számára újszerű, a korábbinál magasabb szintű szükségletkielégítést lehetővé tevő üzleti megoldást tartalmaz, beleértve a műszaki újdonságokon túl a szervezeti és marketinginnovációkat is (27. o.).